

Narine Abgarjan
A SZÍN HALLGATÁSA

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

NARINE ABGARJAN

A SZÍN
HALLGATÁSA

Fordította
GORETITY JÓZSEF

TYPOTEX

Наринэ Абгарян: *Молчание цвета*

Издательство АСТ, Москва, 2022.

© Narine Abgaryan, 2022

The publication of the book was negotiated through

Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency AB (www.bgs-agency.com).

Hungarian translation © Goretity József, 2024

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2024

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 320 5

ISSN 2064-2989

A SZÍN
HALLGATÁSA

ELSŐ RÉSZ

Négy: zöld

– HOL VAN EZ AZ ASZTCU ZULUMAT? – ZSÖRTÖLŐDIK SZOFA babo,¹ miközben a félig kész gyapjúzoknit, a guplát nyüstöli. A kerek hurkocskáit meresztgető zokni pontosan a harmadáig van felfejtve: csak a kék talpa, a narancssárga sarka, egy sárga csík meg egy lila szegély maradt. A zöld és az épphogy elkezdett piros csík hiányzik, helyükben apró hurkok meredeznek.

Az ünnepelt, a hétéves unoka, Levon sietősen elhagyta az események epicentrumát, és megbújt a kertben. Mielőtt kiszökött a házból, előrelátóan magára kapta az apja Tolsztoj-ingét, és nyakára tekerte a nagyapja sálját: ki tudja, mennyit kell a fedezékben ücsörögnie, amíg Szofa babo kidühöngi magát. Odakint délvidéki tél van – nyirkoskődös, éjszakára csontig hatolóan fagyossá keményedő.

A gupla annak a farkarikákból emelt piramisnak a színeit ismétli, amelyet Levon bátyja, Gevo rak ki nagy igyekezettel és buzgón, egyik darabot a másikhoz illesztve. A piramis alsó sora kék, aztán

¹ Babo (örmény) – nagymama.

tovább, a méretcsökkenés rendjében élénk narancssárga, sárga, lila és piros következnek. Az építményt egy morcos télifenyő-színű kúp zárja le – Levon nevezi így a sötétzöldet, de hisz hogyan is lehetne másként nevezni azt a színt, amely hajszálpontosan felidézi a porhóval behintett fenyő színét! Ha az ember óvatosan, hogy le ne rázza a félnék havat, bemászik a kert legtávolabbi zugában álló fenyő alá – göcsörtös törzs, rozsdás kérgű ágak, kampósan meghajló csúcs –, és kényelmesen elhelyezkedik (egyik keze a feje alatt, a másik a zsebében melegszik, a lába szabadon kinyújtva), majd erősen hunyorítva belélegzi a nedves, egy pillanat alatt a tüdejébe hatoló gyantaillatot, aztán hosszú pillanatok múltán lassan kifújja a levegőt, és tágra nyitja a szemét, akkor feltétlenül elkapja azt a szürkés-ködös, borongós, frissnek és egyidejűleg állottnak is tűnő zöld színt, amelyet Levon makacsul morcosnak nevez. Ilyen morcosága talán csak a nyári folyó mohos szélének van még, napnyugta előtt, amikor a víz már nem tükrözi vissza a fényt, hanem falánkan elkezd bekebelezni, görcsösen és mohón, mintha attól félne, hogy nem fordul elő többé ilyen alkalom.

– Hol van ez az Asztcu zulumat? – fakad ki Szofa babo.

Levon fekszik a fagyos földön, és miközben tarkójával érzi annak közönyös leheletét, a meg-megremegő fenyőgallyak barna érhálózatán át a csillagok sápadt kankalinját szemléli. Már tudja, hogy az ember soha máskor nem vágyik úgy a tavaszra, mint télen, amikor a napsütés még távol van, még két hónap meg egy kicsi, vagy talán még több. A meleg csak trendez² után jön el, a nagybőjt előestéjén, egy pillanat alatt és váratlanul, mindig így szokott lenni, tegnap még hó volt, ma meg már kisarjazott az első csalán – finom, lédús, egyáltalán nem csíp, Szofa babo megszórja kősoval, összemorzsolja a tenyerében, és mindenkit megetet vele, aki a szeme elé kerül: az

² Trendez – örmény farsang.

unokáit, a férjét, a fiát és a menyét, a zajos házi szárnyasokat... Sőt, még a kutyát, Asunt is megpróbálja megegetni vele, csakhogy az, élénken szedve görbe lábait és kerek hasával összegereblyézve az udvar szemetét, elsomfordál előle.

„Minek egy kutyának csalán?!” – értetlenkedik nyíltan egész kövérkés, borzas testével a kutyus.

– Talán bárkinek is kárára volt a friss zöld? – veti ellene Szofa babo, miután a kutya lázadó pózát szavakra fordítja. És várakozóan elhallgat, mintha a válaszra várna.

Asun a kutyaól mögé bújik, és onnan csóválja diplomatikusan a farkát.

– Bolond egy jószág vagy te! Leöntelek jeges vízzel, akkor majd tudni fogod! – morogja Szofa babo, ki sem várva bármiféle értelmesnek tetsző magyarázatot. Asun abban a pillanatban előugrik az ól mögül, és már hanyatt-homlok rohan is kedvenc gazdájához, mert tudja: nincs a megnyilvánulásában semmi bántó, csak kedvesség és szeretet. Örményország Tavusi körzetében, ahol Levon családja lakik, a kedvességet olyan szavakkal szokás kifejezni, amelyek mintha egyáltalán nem lennének alkalmasak arra, hogy vonzalomról tegyenek bizonyosságot. Itt minden szó rengeteg jelentéssel bír, gyakran éppen ellentétesekkel is, és az értelmük nem a kimondott szó konkrét jelentésétől függ, hanem attól, hogy milyen hangleyttel mondták ki. Ezért, például, ha egy lány azt mondja egy fiatalembernek, hogy mindjárt úgy megcsaplak, hogy kileheled a lelkedet, akkor egészen elképzelhető, hogy nem erőszakosan fenyegeti, hanem éppen szerelmet vall neki.

– Na, te vén rosszcson! Az egyetlen haszon belőled az értelmetlen ugatás meg a szőröcsomók szanaszét az udvarban – dörmögi Szofa babo tettetett komorsággal, miközben a kutya lekonyul, bozontos füle tövét vakargatja. Asun boldogan felvonyít, ugrálni kezd, igyekszik megnyalogatni gazdája ráncos arcát.

– Hol van ez az Asztcu zulumat? – A nagymama hangja erőt gyűjt, és végigdübörög az egész házon, betölti a két felső szintet, majd öblös visszhangot vet a pincékben – a kicsiben is, a nagyban is. A hanghordozása olyan, hogy semmi kétség felőle: alig bírja visszatartani dühét. A gulpa a harmadáig fel van fejtve, néhány szem már el is mozdult, most azokat is fel kell szedni biztosítótűvel, vaksin hunyorogva a szemüveg vastag lencséjébe, aztán újrakötni, szakadatlanul átkozódva és tanúságul hívva az ősoket – élőket és holtakat –, és leleplező párhuzamokat vonni. Levon magaviseletéért a holtak közül az ükapa, Mamikon a felelős, akit annak idején Eszetlennek csúfoltak, és akinek köszönhetően a családjukat Anhatancnak, vagyis Birtokosnak nevezték el (így szidalmazták a forradalom előtti, régi vágású és gondolkodású embereket). A kollektivizálás éveiben, amikor az újonnan megjelent szovjethatalom, amely legfőbb ellenségének a magántulajdont jelölte meg, azzal a követeléssel állt elő, hogy a parasztok kötelesek beadni a téesz tulajdonába a háziállataikat, akadtak közöttük olyanok, akik ezt megtagadták. Mamikon, az ükapa szintén ilyen nyakas embernek bizonyult. Mivel lobbanékony volt, és ha dühbe gurult, nem bírta visszafogni magát, egy hosszas és hiábavaló beszélgetést követően, majd végtelen könyörgések után, hogy térjen észre – de hát ki látott még olyat, hogy elvegyék a családot tápláló tehenet?! –, félholtra verte a téeszelnököt, a lánglelkű bolsevikot, Csagaranc Valikot, éjszaka pedig még a házát is felgyújtotta. Mamikont e tettéért Szibériába száműzték, ahonnan már vissza sem tért. A családja pedig, amelyben a hét gyermek közül csak kettő maradt életben az éhezés miatt, kénytelen volt a legmélyebb szegénységben és a nép ellensége bélyegével élni.

Amikor Levon ok nélkül csökönködött és makacskodott (amit, az igazat megvallva, naponta százszor is megtett), akkor

Szofa babo a mennyezetre emelte tekintetét, és éppen azt a bizonyos Eszetlen Mamikont kérte érte számon.

– Miért van az, hogy ez a gyerek éppen a te vacak jellemedet örökölte?! – kiáltotta felháborodottan, miközben hol a mellét verte öklével, hol Levonra mutatott azzal a csomóba gyúrt nedves törlőronggyal, amellyel a komódról törölgette a port. És keserűen felsóhajtva feltétlenül hozzátette: – Inkább kapta volna meg valaki más anygali természetét!

Az anygali természetű valaki alatt a nagymama kétségtelenül saját magát értette.

Levon tettetve lehorgasztotta a fejét, türelmetlenül egy helyben topogott, és várta a prédikáció végét – zsebében ott lapult egy kis-sibe, amelyet a kotlás alól szedett ki. Két másik csibét a nagymama már elvett tőle, és visszavitte a tyúkólba, a harmadikról viszont sejtése sem volt. Ha rájött volna, Levonért nemcsak Mamikonnak, az ükapának kellett volna felelnie, hanem a nagypapának, Gevorgnak is. Ő pedig, Mamikontól eltérően, aki előrelátóan már az ükunokája születése előtt örök nyugalomra tért, nemcsak hogy élt, hanem ráadásul még Szofa babo férje is volt. Már negyvenkilenc éve és nyolc hónapja.

Szofa babónak három ellensége van: a só, a cukor meg a férje. A só a rossz veseműködéséért, a cukor pedig a túlsúlyáért meg a rossz fogaiért felelős, az összes többi bajért és megpróbáltatásért, ami, mint valami bőségszaruból, az emberiség fejére hullik, Gevorg nagypapának kell tartania a hátát. És semmi jelentősége, miféle bajról van szó: természeti csapásról, madárvészről vagy az esővíztől megvetemedett hordófedélről. És miután részletesen és állítólag tárgyilagosan kitérgyalja a történeteket (véletlenül sem feledkezve meg arról, hogy közben nyilvánvaló célzásokat tegyen), a nagymama a szónoklatát mindig ugyanazokkal a szavakkal fejezi be: „Nem

ez lenne, ha annak idején egy normális emberhez mentem volna feleségül!”

Gevorg nagypapa elereszti füle mellett az asszony méhdöngését, és csak azután szólal meg, miután elhangzott a hagyományos záróakkord.

– Az ötvenedik házassági évfordulónkon bemegyek az önkormányzathoz, és a házasságunk hosszú éveit elszenvedett károkért egy kiló aranyat fogok követelni! – jelenti ki ünnepelesen.

– Kérd inkább smaragdban! – ellenkezik a nagymama.

– Smaragdot te fogsz kapni. A temetésem napján! – erősködik a nagypapa.

– El is leszel temetve! – vesz vissza a tempóból Szofa babo, de hirtelen eszébe jut egy újabb, a férjét rossz színben feltüntető tény, és megint felhúzza magát. – De hát te fogsz engem többszörösen is túlélni, te lelketlen! És el fogod venni azt a szégyentelen Marinát! Azt hiszed, nem látom, hogy meresztgeted rá a szemed?

– Mi-i-ikor meresztgettem én rá a szeme-e-em? – Nagypapa szinte dadogni kezd az elképedéstől.

– Akár ma is! Ki reparálta meg a kiskapuját? Egy egész órát elveszködtél vele.

– A kiskapuuval veszködtem, nem Marinával!

– Gevorg!

– Dzsan! Csak nem féltékenyekedsz?

– Féltékenyekedek, de még hogy! Meg se érdemled!

Levon régebben elkeseredett, ha fültanúja volt a nagymama meg a nagypapa civódásának, de mostanra nem törődik vele, mert rájött, hogy ez csak ostoba, de ártalmatlan szokásuk. Szofa babo, habár állandóan szívta a férje véréit, de azért szerette (igaz, eléggé eredeti módon, a szólásnak megfelelően: „se vele, se nélküle”), és fáradhatatlanul gondoskodott róla: gondosan ügyelt rá, hogy az öreg bevegye a szívgyógyszerét meg a vérnyomáscsökkentőjét,

hogy időben egyen, hogy ne fázzon meg, hogy ne hajszolja agyon magát. Nagyapa fintorgott és csökönyösködött, de végül mindig meghátrált. Vagy legalábbis úgy tett, mintha meghátrált volna, különösen, ha a gyógyszerekről volt szó. Levon gyakran kapta azon, hogy az előírt két tableta közül csak az egyiket veszi be. Amikor először érte tetten ezen a bűntényen, sarokba szorította, és magyarázatot követelt. Nagyapa köhintett, zavartan elnevette magát, aztán motyogott valamit arról, hogy a szívére kapott gyógyszertől ég a gyomra, ezért kénytelen csak a vérnyomáscsökkentőt bevenni.

– Megmondom apának – fenyegette meg Levon.

– Na nézd csak, miből lesz a cserebogár! – háborodott fel nagyapa.

– És anyának is megmondom! Vagy ígérd meg, hogy beveszed azt a gyógyszert is! Megígéred?

Nagyapa nem válaszolt, ellenben magához ölelte, és csókot nyomott a feje búbjára. „Elsumákolja” – gondolta Levon, miközben beszívta nagyapja szakállának ismerős, dohányfüstös illatát, de mégsem dobta fel az öreget a szüleinek: megsajnálta. Még csak az hiányozna, hogy az örege az éjjel-nappal öt szapuló felesége mellett a fia meg a menyé is rászálljon!

– Hol van ez az Asztcu zulumat?! – fordul az ősök lelkiismeretéhez Szofa nagymama, miközben a szétfejtett gulpa szemeit igyekszik felszedni a biztosítótűre. Később majd egy rövid horgolótűvel gondosan hozzáfűzi a kötés széléhez, felszedi a kötőtűkre, és hozzálát, hogy végigkösse.

Levon vétkének magyarázata nagyon is egyszerű: nagymama memóriája annyira megromlott, hogy állandóan elfelejti a fakarika-piramis gyűrüinek sorrendjét. Nemrég kötött Gevónak egy pulóvert, és mivel megint összekeverte a színeket – kékre

kötötte a nyakrészt –, Gevo addig nem is volt hajlandó felvenni, amíg a nagymama át nem kötötte.

– Magyarázza már el valaki, miért nem mindegy neki, hogy milyen színű a nyakrész? – dohogott felháborodottan a nagymama, harmadik személyben fordulva Gevóhoz. Gevo pedig, aki teljesen belemerült a piramisrakásba, csak zavartan babszalgott. A tányéron egy arany szélű, félig megevett leveles sütemény darabja hevert – a közepéből kifolyt szilvalekvár háromlevelű lóhereként terült szét a tányér alján. Levon szerette volna leporolni a bátyja állára tapadt porcukormaradványokat, és már nyújtotta is felé a kezét, de azonnal visszakapta – Gevo az érintést utálta a legjobban a világon, meg még azt, ha elvonták kedvenc ténykedésétől, a fakarika-piramis összerakásától.

A guppával pontosan ugyanez a história játszódott le: a nagymama megint belezavarodott, és a zokni tetejét zöld helyett pirosra kötötte. Úgyhogy Levonnak kellett lefejtetnie a helytelenül kötött csíkokat. Természetesen nem kellett volna önkényeskednie, hanem szólnia kellett volna a nagymamának, de a keze már magától nyúlt oda, húzta ki a négy rövid kötőtűt, és fejtette le a gyapjúfonalat. Levon mindezt úgy csinálta, hogy közben elbűvölve figyelte, hogyan tűnik el sorról sorra a szemek apró gyöngyfüzére.

És most, amíg felbőszült nagyanyja a lelkiismeretére apellált, ő a kert legtávolabbi végében múlatta az időt, behúzódva a metsző hidegtől meggémberedett százéves fenyőfa alá.

– Négy – suttogta, amint a gyér hóval lepett dús ágakat szemlélte, és a zöld elhalkuló csengését fülelte. A zöld lágý, elnyújtott, hosszan tartó basszusként terült el, úgy, mint egy csepp méz csiganyoma az edény üvegfalán. Ha azonnal, gondolkodás nélkül, másan tőprengve kell megneveznie őket, akkor Levon fejében a színek számmokká és zenévé változnak. Ráadásul minden színnek szigorúan megfelel egy szám és egy hang. A zöld például mindig sarkos és

zsémbes – keze a jobb derekán, éles könyöke kiáll – négyessé változik. És mély, kissé remegő basszushangon szólal meg. Levon régebben úgy gondolta, hogy nincs abban semmi különös, ha a színeket hangoknak és számoknak fogja fel. A valóságban azonban kiderült, hogy csak ő rendelkezik ilyen különös érzékeléssel.

– Szinesztézia – jelentette ki a neurológus, akihez nyugtalanokdó anyja elvitte Levont, majd az orvos, látva az asszony elkeseredett arcát, sietve hozzátette: – Először is, nincs ebben semmi halálos, másodszor pedig, hamarosan kinövi.

- Mikor? – kérdezte feszült árnyalatokkal a hangjában az anya.
- Úgy hatéves korára.
- De hát már hétéves!
- Hát, akkor hamarosan.

A doktor, miután mindenesetre felírt valami vitaminokat, elköszönt a pácienseitől. Az anya elvette tőle a receptet, egy ideig forgatta a kezében, majd mélyet sóhajtv a táskájába süllyesztette. „Menjünk” – súgta oda a fiának, valahová oldalvást nézve – mindig elvonta a tekintetét, ha haragudott valakire. Most éppen az orvosra haragudott, aki a véleménye szerint nem kellő felelősséggel kezelte a betege problémáját, sőt igyekezett mielőbb megszabadulni tőle. Ráadásul még ilyen értelmetlen vitaminokat is felírt neki! Anyjával ellentétben Levon elégedetten távozott: szurit sem írtak fel neki, és fogorvoshoz sem küldték. Bárcsak minden orvos így gyógyítana!

Amint mentek ki a rendelőből, félreállt, hogy beengedje a következő pácienseket – egy hosszú, virágos ruhás, terebélyes asszonyt meg egy vékonyka, kreol bőrű kislányt, aki piros kiscipőt és csíkos harisnyát viselt. A csíkok sorrendje más volt, mint Gevo piramisában, de ez is szép volt: rózsaszín, sárga, narancssárga és lila. Ráadásul a narancssárga annyira élénk volt, hogy elnyomta a többi színt, és jobban meg kellett nézni, hogy meg lehessen különböztetni őket.

– Aszthik,³ ne maradj le! – káromta kellemetlenül az asszonyság, és maga után vonszolta a kislányt az asztal felé, amelynél ölbe ejtett kézzel a doktor ült. A kislány rövid szoknyájának alja felakadt, és Levon anyja, amint elhaladt mellette, észrevétlenül megigazította neki. Az utolsó, amit Levon a becsukódó ajtó résén át látott, az a nővére értetlen pillantása volt, amellyel végigmérte a hangoskodó asszonyságot meg a kislány csontos vállát, amelyre gyapjúpulcsija feszült. A kislány oldalra hajtotta a fejét, és megkapóan, macskaszerűen a füléhez dörzsölte vállát. Levon néhányszor elismételte a nevét, igyekezve megszokni a szúrós hangokat. A kislány neve, ellentétben az összes többi, ismert névvel, nem dalolt, és nem állt össze számokká. Kalitkába zárt madár hallgatása hangzott ki belőle.

A tél a világ fölött keringett, metsző lehelettel fagyasztva be a kőházak ablakait. Levon egyre csak ült a kert végében álló roskatag fenyő alatt, érdes törzsének vetve a hátát. A házban már régóta csend honolt: Gevo építette a piramisát, Margarita könyvvel a kezében mellette ügyelt, nagypapa fát rakosgatott a tűzre, anya nagy valószínűséggel vasalt – egész halom mosott ruha gyúlt fel –, apa a számítógépébe volt belebújva. A nagymama pedig, miután lecsilapodott, végigkötötte a sort. Hamarosan le fogja tenni a gupát, látványosan köhécselve feláll a karosszékből, és elindul hívogatni az unokáját, akit rosszkedve pillanataiban a család többi tagjának hallgatolagos helybenhagyásával nem a keresztnevéen szólít, hanem kizárólag csak „Asztcu zulumat”-nak. Vagyis istencsapásának.

³ Aszthik (örmény) – Kiscsillag.